

О. В. Чук,

к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ В ОЛІЙНОМУ ВИРОБНИЦТВІ ТА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АНАЛІТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

O. Chuk,

Ph. D. in Economic, Assistant Professor of Department of Accounting, SHEE " Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

EVALUATION OF THE USE OF INDUSTRIAL STOCKS IN OIL PRODUCTION AND FORMATION SYSTEM OF ANALYTICAL INDEXES

Процедури аналізу ефективності використання виробничих запасів на підставі їх класифікації за видами економічної діяльності дозволяють запровадити такі нові індивідуальні показники матеріаломісткості олійно-жирових підприємств як насіннемісткість виробництва сирової олії, оліємісткість виробництва олій рафінованих, майонезу та оліфи, напівфабрикатомісткість виробництва маргарину і гліцерину, жиромісткість виробництва мила.

Procedure analysis of efficiency of use of industrial stocks on the basis of their classification by kind of economic activity to introduce such new modes of individual indices of oil-fat enterprises as: seed content production of crude oil, oil content, refined oil production, mayonnaise and drying oils, half-stuff content of margarine manufacturing and glycerin, fat content of the soap production.

Ключові слова: облік, аналіз, виробничі запаси, SWOT-аналіз, олійно-жирове підприємство.
Key words: accounting, analysis, industrial reserves, SWOT-analysis, fat and oil production.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз наукових і методичних праць із питань обліку виробничих запасів свідчить про багатовекторність досліджень. Питання обліку виробничих запасів були висвітлені в працях вітчизняних учених Ф.Ф. Бутинця, М.П. Войнаренка, А.М. Герасимовича, С.Ф. Голова, В.І. Єфіменка, М.П. Кужельного, Ю.А. Кузьмінського, В.Г. Линника, В.В. Сопка, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, російських та зарубіжних фахівців В.Ф. Палія та Я.В. Соколова, Р. Ентоні, Дж. Риса, У. Хорнгрена та Дж. Фостера, Б. Нідлза, Х. Андерсона, Д. Колдуєла.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розглянути підходи щодо оцінки використання виробничих запасів в олійному виробництві, які доповнено процедурами SWOT-аналізу ринку олійної сировини, що дозволяє спрогнозувати та нейтралізувати вплив сезонності коливання цін ринку олійно-жирової сировини на матеріаломісткість виробництва олійно-жирових підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одне з центральних місць у загальній стратегії ведення бізнесу та правильності складання бюджетів займає вибір методик аналізу для оцінки ефективності роботи підприємства. Результати аналізу сприяють зрос-

тання поінформованості адміністрації підприємства й інших користувачів економічної інформації про стан їхніх об'єктів. Цілі суб'єктів аналізу можуть бути різними, але основна мета — це одержання оптимального числа аналітичних показників, що дозволяють дати точну оцінку поточного стану об'єкта і перспектив його розвитку.

На підставі ґрунтовного вивчення відповідної теоретичної літератури та публікацій науковців можна стверджувати, що аналіз виробничих запасів з урахуванням стратегії розвитку підприємства на сьогодні є недостатньо дослідженим. Зокрема автори Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній та ряд інших фахівців загалом розглядають аналіз виробничих запасів лише у трьох напрямках [1, с. 214—225]:

1. Розрахунок та аналіз показників оборотності виробничих запасів (інтенсивності використання): коефіцієнта оборотності виробничих запасів; коефіцієнта закріплення виробничих запасів; тривалості (періоду) обороту виробничих запасів.

2. Розрахунок та аналіз узагальнюючих показників ефективності використання виробничих запасів: матеріаломісткості; матеріаловіддачі; питомої ваги матеріальних витрат у собівартості продукції; коефіцієнта використання матеріалів; коефіцієнта відходів; рентабельності використаних виробничих запасів (прибутку на гривню матеріальних витрат).

Таблиця 1. Вимоги до системи стратегічних аналітичних показників ефективності використання виробничих запасів олійно-жирових підприємств

Критерій вимоги	Характеристика вимоги
1. Багатофункціональний характер	Показники повинні будуватися на основі даних про діяльність всього олійно-жирового підприємства, а також по центрах відповідальності
2. Обмежений обсяг показників	Скорочення вибраних показників до обмеженого числа найбільш важливих, таких, що є наочними і такими, що широко інтерпретуються
3. Наявність динаміки	Динаміка показників забезпечує дослідження тенденції розвитку аналізованого показника, можливість виявити тренд
4. Зв'язок з центрами відповідальності	Показник повинен використовуватися з врахуванням діяльності конкретного центру відповідальності підприємства
5. Порівнянний характер показників	При виборі показників слід враховувати економічну природу їх формування. Це дає можливість здійснювати факторний аналіз і досліджувати їх в часі
6. Характер раннього попередження	Можливість оперативного визначення рівня даного показника

3. Факторний аналіз матеріаломісткості.

Необхідно підкреслити, що застосування узагальнюючих показників в аналізі дозволяє отримати лише загальне уявлення про рівень інтенсивності і ефективності використання виробничих запасів і резерви їх підвищення. Більш детальну інформацію забезпечує аналіз індивідуальних показників, які залежать від специфіки галузі та технології виробництва.

Враховуючи той факт, що аналіз ефективності використання виробничих запасів значною мірою пов'язаний з дослідженням матеріаломісткості виробництва продукції, пропонується запровадити такі нові індивідуальні показники олійно-жирової галузі:

- насіннемісткість виробництва сирової олії;
- оліємісткість виробництва рафінованої олії;
- напівфабрикатомісткість виробництва маргарину;
- оліємісткість виробництва майонезу;
- жиромісткість виробництва саломасу, мила;
- напівфабрикатомісткість виробництва гліцерину;
- оліємісткість оліфи.

Такі показники дозволять пов'язати вартісні показники матеріаломісткості виробництва продукції олійно-жирових підприємств з натуральними, що дозволить проаналізувати структуру показника, виявити рівень споживчих властивостей виробничих запасів.

Необхідно зазначити, що ефективність використання виробничих запасів відповідно до обраної стратегії ведення бізнесу можна оцінити лише за допомогою системи стратегічних показників.

Тому важливим попереднім етапом аналізу є обґрунтований вибір стратегічних показників або системи показників. Системи стратегічних показників і показники окремо повинні відповідати певним вимогам. Ці вимоги з урахуванням специфіки діяльності олійно-жирових підприємств згруповано у таблиці 1 за певними критеріями.

Виходячи з особливостей олійно-жирового виробництва та вимог, що ставляться до стратегічних показників ефективності пропонується перелік показників використання виробничих запасів для олійно-жирових підприємств доповнити такими стратегічними показниками:

1. Ієрархічність номенклатурних позицій виробничих запасів при відпуску у виробництво.
2. Дефіцитність номенклатурної позиції виробничого запасу.

3. Режим транспортування виробничих запасів.

4. Практика придбання виробничих запасів (цільова орієнтованість на попит споживачів олійної продукції або на пропозиції постачальників насіння та сирової олії);

5. Сезон заготівлі виробничих запасів.

Структурно-логічну факторну модель аналізу матеріаломісткості докладно описано науковцями С.З. Мошенським та О.В. Олійник, в якій здійснено деталізацію факторів за допомогою прийому розширення (рис. 1).

Математична інтерпретація факторної моделі аналізу матеріаломісткості, що пропонується Г.В. Савицькою [3, с. 216], показана у формулі 1.

$$M_m = \frac{\sum K \times ПВ^n \times H^n \times Ц^n}{\sum K \times ПВ^n \times Ц_m} \quad (1),$$

де M_m — матеріаломісткість продукції, грн. — результат Р;

K — обсяг виробництва продукції (в одиницях) — фактор Ф1

$ПВ^n$ — питома вага п-виду продукції у загальному випуску — фактор Ф2;

H^n — норма витрачання п-матеріалу на одиницю продукції (у натуральних вимірниках) — фактор Ф3;

$Ц^n$ — ціна одиниці п-виду матеріалу за період, що аналізуються, грн — фактор Ф4;

$Ц_m$ — відпускна ціна на одиницю продукції, грн. — фактор Ф5;

При цьому для розрахунку впливу факторів рекомендується застосовувати прийом ланцюгових підстановок, за допомогою якого визначають вплив таких 5-х факторів: вплив обсягів виробництва у натуральному вимірі (в одиницях); вплив структури виробництва продукції; вплив питомої витрати сировини і матеріалів; вплив цін на сировину і матеріали; вплив цін на готову продукцію

На рисунку 2 згруповано фактори, що можуть впливати на зміну норми витрат сировини і матеріалів на олійно-жирових підприємствах.

Необхідно підкреслити, що в умовах загострення конкурентної боротьби на ринку олійної продукції одним з напрямів зниження матеріаломісткості виробництва на олійно-жировому підприємстві повинен бути не тільки аналіз внутрішнього середовища, але й постає необхідність аналізу зовнішнього середовища, котрий є важливим фактором у визначенні можливостей та загроз для стратегії розвитку підприємства.

До зовнішніх факторів, що можуть вплинути на матеріаломісткість олійного виробництва належать зміна ринкових цін на насіння або сирову олію в залежності від сезону, невиконання постачальниками зобов'язань за термінами, розмірами і номенклатурою поставок, а також за якістю олійного насіння.

У конкурентному середовищі значної ролі набуває стратегічна оцінка використання виробничих запасів у

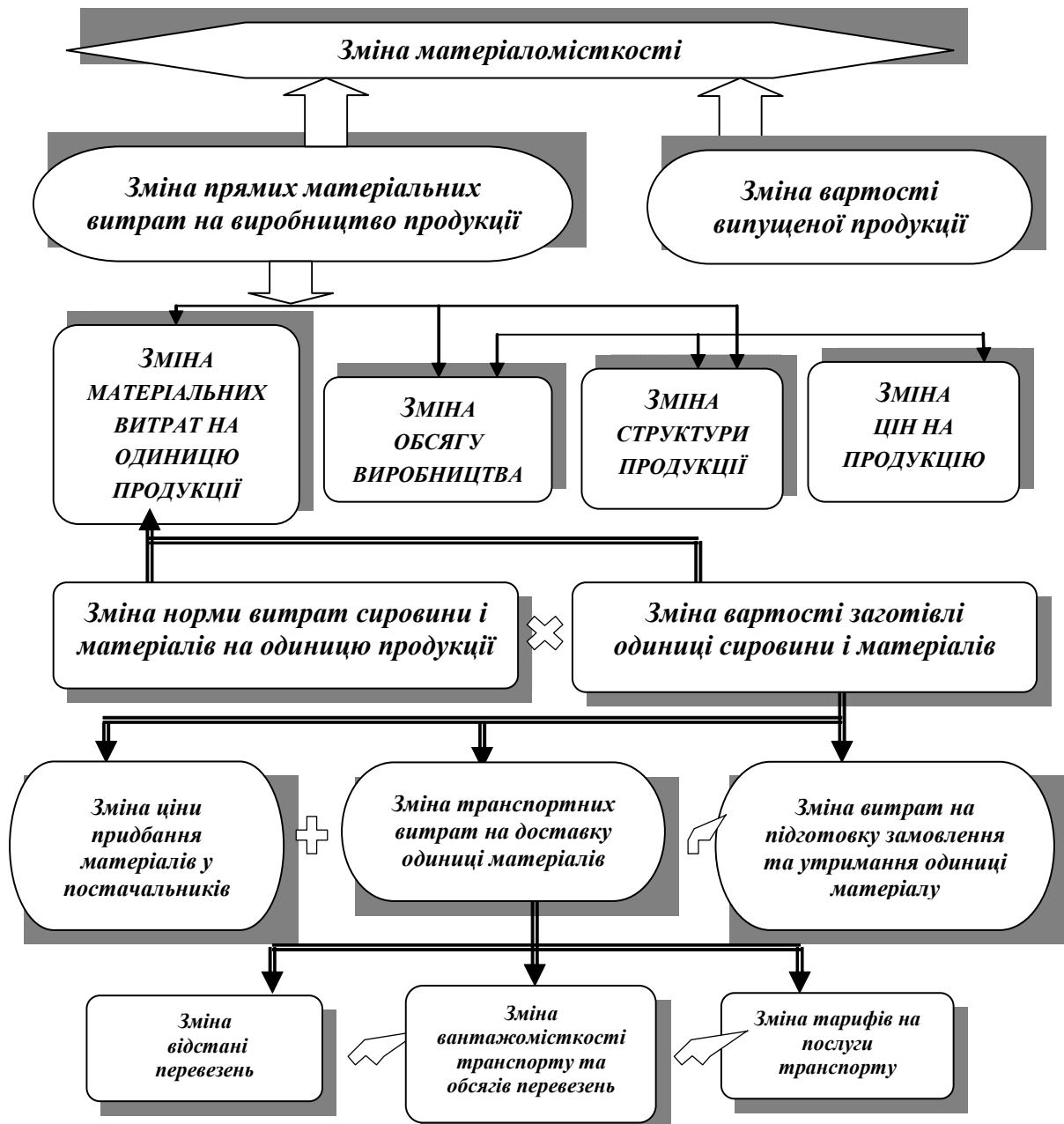

Рис. 1. Структурно логічна модель факторного аналізу матеріаломісткості

Джерело: [2, с. 348].

олійному виробництві, що потребує формування нової системи аналітичних показників, котра забезпечує підтримку прийняттю в організації стратегічних рішень.

До основних напрямів, що характеризують систему стратегічного оцінювання виробничих запасів олійно-жирових підприємств пропонується віднести:

- пошук інформації за межами підприємства (зовнішньої) про конкурентів на ринку олійної сировини і її аналіз;
- визначення залежності між стратегічною позицією, обраною олійно-жировим підприємством щодо обсягів інвестування у виробничі запаси і очікуваним коливанням цін насіння або сирової олії з урахуванням сезонності;
- одержання конкурентної переваги за рахунок аналізу способів скорочення витрат і ланцюжку цінності й оптимізації факторів витрат.

Отже, в сучасному механізмі господарювання метою оцінки використання виробничих запасів у олійному виробництві стає формування інформації про можливі пріоритетні напрями розвитку стратегії олійного бізнесу шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків при зіставленні даних про матеріальні витрати, ціни на насіння та сиру олію, попит, оборотності виробничих запасів з аналогічними даними конкурентів. А також уживання заходів по регулюванню виниклих відхилень і оптимізації співвідношення "матеріальні витрати — маржинальний прибуток".

Щоб отримати оцінку можливостей підприємства у напрямі мінімізації матеріальних потоків та вивченні ситуації на ринку олії пропонується використовувати методику SWOT-аналізу. SWOT-аналіз допоможе визначити сильні і слабкі сторони підприємств олійно-жирової промисловості, а також можливості і загрози, що

Рис. 2. Логічна факторна модель аналізу норми витрат олійної сировини на олійно-жирових підприємствах

впливають на них із зовнішнього середовища. SWOT-аналіз є важливою процедурою, своєрідною бізнес-технологією, яка містить оцінку стану підприємства, незадіяних ресурсів і загроз діяльності підприємства, що дозволяє мінімізувати матеріаломісткість.

Такий аналіз — винятково ефективний, доступний, дешевий спосіб оцінки стану проблемної й управлінської ситуації підприємства. Це універсальний метод, що може використовуватися для аналізу діяльності конкретних підрозділів. Так, застосування технології SWOT-аналізу маркетинговою службою при оцінці основних конкурентів створює прекрасні передумови для розробки тактики конкурентної боротьби й забезпечення конкурентних переваг. У менеджменті така методика допоможе систематизувати проблемні ситуації, краще усвідомити структуру виробничих запасів, на які варто опиратися в удосконалюванні діяльності й розвитку організації.

SWOT-аналіз набув значної популярності, хоча, як вважають деякі дослідники, зміст цього методу аналізу та варіанти його практичного застосування є дискусійними. Теоретичне розуміння та методики проведення SWOT-аналізу в трактуванні різних авторів відмінні, не існує єдності поглядів і щодо його практичного застосування. На наш погляд, метод SWOT-аналізу діяльності підприємств є загальною схемою, яку кожного разу необхідно пристосовувати до конкретних умов (галузевої відмінності, тип та масштаби виробництва, особливості національного законодавства) та до рішення певних завдань (наприклад, діагностика потенціалу підприємства). Частіше за все такими завданнями є формування комплексу дій щодо перетворення слабкостей підприємства

на переваги, загроз на можливості, а також розвитку сильних позицій у межах існуючих можливостей.

Зазвичай, SWOT-аналіз виконується у наступній послідовності:

1. Визначення найважливіших факторів зовнішнього середовища та вибір тих, які найбільшою мірою впливають на об'єкт аналізу згідно з його галузевою приналежністю, масштабами та типом виробництва з метою локалізації існуючих і потенційних загроз та розробка системи заходів з їх попередження та нейтралізації.

2. Визначення серед встановлених факторів зовнішнього середовища тих, що сприяють розвитку підприємства з метою розробки системи заходів на умовах використання наданих можливостей для зміцнення конкурентних позицій об'єкта.

3. Аналіз сильних сторін конкурентної позиції підприємства з урахуванням позитивного впливу пасивних та активних елементів зовнішнього середовища.

4. Аналіз слабких сторін конкурентної позиції підприємства з урахуванням негативного впливу пасивних та активних елементів зовнішнього середовища.

5. Аналіз обмежень, що накладає вплив пасивних та активних елементів зовнішнього середовища на рівень використання існуючого потенціалу конкурентоспроможності та можливості втілення потенціалу розвитку підприємства.

SWOT-аналіз може бути застосований на всіх рівнях стратегічного управління підприємством, але з дотриманням такого правила: можливе фрагментарне використання методів корпоративного стратегічного планування на нижчому стратегічному рівні, але є неприйнятним їх фрагментарне використання на рівні вирішення проблем, що

Таблиця 2. SWOT-матриця для стратегічної оцінки використання виробничих запасів підприємств олійно-жирової промисловості України

	Можливості: - збереження зайнятих позицій на ринку; - освоєння нових ринків збуту; - розробка нових економічно вигідних технологій; - залучення інвестицій	Загрози: - імпорт аналогічних товарів; - конкуренція з боку закордонних підприємств; - залежність від врожайності та природнокліматичних умов
Сильні сторони: - висока прибутковість виробництва; - розвинута інфраструктура та логістика; - сталий попит на продукцію на зовнішньому та внутрішньому ринках; - здатність конкурувати на світовому ринку	Поле СІМ створення холдингів, що забезпечить власною сировиною та потужною інфраструктурою олійно-жирові підприємства та підвищить їх конкурентоспроможність	Поле СІЗ - розвиток інтеграції; - залучення нових та збереження старих постачальників матеріальних ресурсів; - просування старої продукції на нові ринки
Слабкі сторони: - значний знос основних фондів, що використовуються у виробничому процесі; - висока чутливість до змін умов кредитування; - залежність від державної підтримки; - масова збитковість сільськогосподарських підприємств, що є виробниками сировини; - чутливість до політичної ситуації в країні	Поле СІМ - прогнозування витрат підприємства; - прогнозування попиту на новий продукт; - пошук інвестицій на переобладнання та оснащення основними фондами	Поле СІЗ - патентний пошук та отримання ліцензій; - створення нових видів екологічно чистих продуктів, які відповідають міжнародним стандартам; - фінансування науково-технічних розробок

стосуються підприємства у цілому. Таким чином, на цьому рівні для підприємства є обов'язковим використання повної методології стратегічного маркетингового планування та SWOT-аналізу зокрема, оскільки використання фрагментів аналізу може призвести до закладання невірної інформації в стратегічні плани та, як наслідок, обрання хибного напрямку розвитку підприємства.

Дж. Еткінсон та И. Уілсон зазначають, що обмеження стратегічного аналізу лише методом SWOT не забезпечує достатньої обґрунтованості планів. "Якщо необхідно зрозуміти внутрішні можливості (компетенції) підприємства, які живлять його конкурентні переваги, то необхідно йти далі звичайного підходу "списку для шопінгу", який передбачає звичайний SWOT-аналіз".

Але ж головна мета SWOT-аналізу — не встановити хто кращий, а виробити план заходів розвитку функціональних елементів носіїв вартості та змін зовнішнього середовища таким чином, щоб забезпечити, за будь-яким співвідношенням долі ринку та прибутку підприємства, стабільну необхідну й достатню конкурентну позицію у найближчому майбутньому та на перспективу, яка піддається дослідженню.

Таким чином, до характерних рис SWOT-аналізу як методу стратегічної оцінки, можна віднести такі:

- 1) даний метод є переважно методом експертних оцінок;
- 2) експертами виступають співробітники підприємства або зовнішні експертні групи;
- 3) він не надає детального опису всіх сильних та слабких сторін підприємства, можливостей та загроз у навколишньому середовищі, а лише загальні обставини тенденції змін, напрями дій;
- 4) цей метод є одним з засобів аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, і має альтернативи

Дослідження сильних і слабких сторін олійно-жирових підприємств дозволило побудувати SWOT-матрицю ринку олійної сировини [4, с. 227].

Дана матриця дозволяє спрогнозувати та нейтралізувати вплив сезонності коливання цін та визначити їх вплив на матеріаломісткість виробництва продукції (табл. 2).

Варто відзначити, що основна цінність SWOT-аналізу полягає в тому, що він є інтуїтивним методом оцінки

операційної діяльності за умов застосування в дослідженнях величезного обсягу інформації. При цьому агрегування та синтез значного масиву даних трансформується на кінцевому етапі в логічно впорядкований перелік недоліків та переваг на конкретному етапі розвитку суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ

Підходи щодо оцінки використання виробничих запасів в олійному виробництві, які доповнено процедурами SWOT-аналізу ринку олійної сировини, дозволять спрогнозувати та нейтралізувати вплив сезонності коливання цін ринку олійно-жирової сировини на матеріаломісткість виробництва продукції олійно-жирових підприємств.

Література:

1. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: підручник / За ред. проф. А.Г. Загороднього. — К.: Знання, 2008. — 487 с.
2. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: підручник / За ред. Ф.Ф. Бутинця. — Житомир: ПП "Рута", 2007. — 704 с.
3. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Знання, 2007. — 668 с.
4. Цобер І.Ю. SWOT-аналіз підприємств олійно-жирової промисловості України / І.Ю. Цобер // Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету, 2009. — № 3. — Т. 2. — С. 226—228.

References:

1. Kindracka, G.I. Bilyk, M.S. and Zahorodniy, A.G. (2008), "Ekonomichnuy analys", Znanya, p. 487.
2. Moshenskiy, S.Z. and Oliynyk, O.V. (2007), "Ekonomichnuy analys", Pidruchnik, p. 704.
3. Savitskaya, G.V. (2007), "Economicchnuy analys diyalnosti pidpriemstva", Znanya, vol. 3, p. 668.
4. Cober, I.Y. (2009), "SWOT analys pidpriemstv oliyno-jirovoi promislovosti Ukraini", Economicchni nauki, № 3, vol. 2, pp. 226—228.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2014 р.